

EGYHÁZIAK, KATONÁK, NEMESEK. ESZÉKI, KÁROLYVÁROSI ÉS SELMECBÁNYAI SZABADKÖMŰVES PÁHOLYOK TAGJAI 1785-BEN¹

Kökényesi Zsolt

Összefoglaló:

A szabadkőművesség a 18. századi Európa egyik legmeghatározóbb és egyúttal legvitatottabb szellemi-kulturális és politikai mozgalma, közösségképző intézménye, amelynek nemzetközi és hazai kutatása az utóbbi években újabb lendületet vett. A tanulmány a Magyar Királyság 18. század végi szabadkőműves-hálózatának vizsgálatához kíván néhány újabb adalékkal és megközelítéssel hozzájárulni. A dolgozat három különböző földrajzi elhelyezkedésű város három különböző funkciójú és tagságú páholyának, az eszéki *Zur Wachtsamkeit* (Az éberséghez), a károlyvárosi *Zur Tapferkeit* (A vitézséghez), valamint a selmecbányai *Zu den tugendhaften Menschenfreunden* (Az erényes Emberbarátokhoz) páholy állománytörténetének a feltárását, ezáltal pedig a magyarországi szabadkőműves mozgalom személyi állományának pontosabb megismerését célozza. A tanulmány függelékében megtalálhatóak az említett három páholy 1785. évi tagnévsorai.

Kulcsszavak: felvilágosodás, szabadkőműves páholy, magyar nemesi mozgalom, jozefinizmus, honorácior

Abstract:

The freemasonry was one of the most significant and at the same time most controversial intellectual, cultural and political movements, as well as a community-building institution in 18th century Europe, whose international and Hungarian research has gained new impetus in recent years. The study aims to contribute to the masonic network of the Kingdom of Hungary at the end of the 18th century with some new additions and approaches. This paper explores the personnel history of three lodges with different functions and membership. These lodges were in three cities with different geographical locations: the *Zur Wachtsamkeit* in Esseg (Osijek), the *Zur Tapferkeit in Karlstadt* (Karlovac), and the *Zu den tugendhaften Menschenfreunden* in Schemnitz (Banská Štiavnica). At the same time, this study also tries to contribute to the recognition of the personnel of the Hungarian Masonic movement more accurately. The

¹ A tanulmány elkészítését az NKFIH PD 132018-as számú projektje tette lehetővé.

appendix of the paper contains the list of the three mentioned lodges from the year 1785.

Keywords: enlightenment, Masonic lodge, Hungarian noble movement, josophinism, honoratior

Vázlat a mozgalom kezdeti történetéről

A szabadkőművesség a 18. századi Európa egyik legmeghatározóbb és egyúttal legvitatottabb szellemi-kulturális és politikai mozgalma, közöségképző intézménye.² Reinhart Koselleck (1923–2006) a *Kritik und Krise* című nagy hatású monográfiájában a következőképp ír róla: „Két társadalmi képződmény jellemezte meghatározó módon a felvilágosodás korszakát [az európai] kontinensen: a *respublica litteraria* és a szabadkőműves páholyok. Felvilágosodás és titok a kezdetektől mint történeti ikerpár mutatkozott meg. [...] Mindkét csoport beszédmódjában és magatartásában is meghatározott stílust fejlesztett ki, és minden eltérésük mellett éppen strukturális hasonlóságuk utalt arra, hogy ez az abszolutizmus rendszerére adott speciális válasz.”³ Koselleck álláspontjáról ma már megoszlanak a vélemények, de a szabadkőműves páholyok kétségkívül a 18. századi európai kultúra legjellegzetesebb intézményei közé tartoztak.

A regionális jelentőségű előzményeket követően a szabadkőművesség angliai, majd kontinentális európai térhódítására 1717 után kerülhetett sor, amikor is négy páholy egyesülésével létrejött a londoni Nagypáholy, amely számára 1723-ban (többedmagával) James Anderson (1680?–1739) állította össze és adta ki a szabadkőműves alkotmányt (*The Constitutions of the Free-masons*).⁴ Az alkotmány megfogalmazta a szabadkőműves pá-

² A szabadkőművesség történetének könyvtárnyi nemzetközi szakirodalmából tájékozódásként lásd: Agethen, Manfred (1984): *Geheimbund und Utopie. Illuminaten, Freimaurer und deutsche Spätaufklärung*. R. Oldenbourg, München.; Jacob, Margaret (1991): *Living the Enlightenment: Freemasonry and Politics in Eighteenth-century Europe*. Oxford University Press.; Reinalter, Helmut (2000): *Die Freimaurer*. C.H.Beck Wissen, München.

³ „Zwei gesellschaftliche Formationen haben auf dem Kontinent das Zeitalter der Aufklärung entscheidend geprägt: die République des letters und die Logen der Freimaurerei. Aufklärung und Geheimnis treten von Anbeginn auf als ein geschichtliches Zwillingpaar. [...] Beide Gruppen entwickeln in Sprache und Verhalten einen bestimmten Stil, und gerade ihre strukturelle Gemeinsamkeit verweist bei allen Unterschieden darauf, daß es sich um eine spezifische Antwort auf das System des Absolutismus gehandelt hat.” Koselleck, Reinhart (1973): *Kritik und Krise. Eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft Bd., Freiburg–München. 36. 49.

⁴ [Anderson James] (1723): *The Constitutions of the Free-masons: Containing the History, Charges, Regulations, &c. of that Most Ancient and Right Worshipful Fraternity. For the Use*

holy működésének elveit és kereteit, amelyek a mozgalom számára min-taadók lettek. A páholyok két legismertebb jellegzetességévé a „titkosság” és a „testvériség” vált, tehát a páholyok eszmei célkitűzésük szerint nem a rendi társadalom hierarchiarendszere, hanem saját szabályrendszerük mentén szerveződtek. A titkosság (ami sok esetben csupán formálisan valósult meg) számos okkal magyarázható, többek között a páholy bel-ső kohézióját erősítette, valamint a társadalmi rang elrejtését és bizonyos gondolatok szabadabb megvitatását segítette. A páholyok a nyilvánosság elől való elzárkózásuk, valamint a társadalom rendi és felekezeti „törés-vonalait” figyelmen kívül hagyó szerveződési elveik miatt hamar vitatott intézményekké váltak, több uralkodói udvar nem nézte jó szemmel a tevékenységüket, XII. Kelemen pápa (1730–1740) pedig 1738-ban önálló bullát (*In eminenti apostolatus specula*) adott ki a szabadkőműves mozga-lom és a titkos társaságok ellen.⁵ Pedig a vádakban sokszor hangozta-tott Isten- és vallásellenességet az Anderson-féle alkotmány határozottan tiltotta, miként a kormányzat és a fennálló hatalmi rend elleni szervezke-dést is.⁶ A páholyok jellemzően egyfajta „klubként” működtek, ahol fő-nemesek, polgári származásúak és értelmiségiek találkozhattak és eszmét cserélhettek. Újabb kutatások kimutatták, hogy a szabadkőművesség je-lentőségét a felvilágosodás terjesztésében sem szabad túlbecsülni, a páho-lyok tekintélyes része nem a „radikális” felvilágosodás közvetítője volt.⁷ A páholyokban a társadalmi heterogenitás is változó módon érvényesült, számos szabadkőműves közösség hasonló társadalmi állású rétegek tag-jaiból és hasonló foglalkozásúak köréből rekrutálódott, kiváló lehetőséget jelentve a tagok egymás közötti kapcsolatépítésére. A szabadkőművesség vonzerejét és jelentőségét mutatja, hogy a 18. század számos meghatározó gondolkodója, döntéshozója vagy művésze a mozgalom részese, vagy leg-alább fiatalon valamelyik páholy tagja volt, elegendő itt csupán Adolf Fri-gyes svéd (1751–1771) vagy II. Frigyes porosz király (1740–1786), Ben-jamin Franklin (1706–1790), Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) vagy Voltaire (1694–1778) nevére utalnunk.

of the Lodges. London. Az alkotmány magyar szövegrészleteit lásd: Poór János (2000): (szerk.): *Kora újkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Osiris, Budapest. 100–105.

⁵ H. Balázs Éva (1977): A szabadkőművesség a 18. században. *Világosság*, 18(4): 217.; Vermes Gábor (2000): Ideál és valóság: szabadkőművesek Magyarországon a 18. szá-zadban. In: Angi János – Barta János (szerk.): *Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 70. születés-napjára*. Multiplex Media-Debrecen University Press Kft., Debrecen. 94.

⁶ „A kőműves köteleztetik, elszerződése által, az erkölcsi törvénynek engedelmeskedni, és ha a művészetet helyesen érti, sohasem lesz ostoba ateistává, sem vallástalan sza-badgondolkodóvá.” Poór: i. m. 101.

⁷ A szabadkőművesség kurrens historiográfiai áttekintéséhez lásd: Péter Róbert (2016): Viták és problémák a 18. századi szabadkőművesség kutatásában: angolszász historio-gráfiai áttekintés. *Helikon*, 62(4): 515–527.

A szabadkőművesség az angliai és nyugat-európai minták hatására a Habsburg Monarchiában is fokozatosan komoly népszerűségegre tett szert, az első tagok még külföldi páholyok tagjai voltak, miként Lotaringiai Ferenc, a későbbi I. Ferenc német római császár (1745–1765), Mária Terézia férje is, aki 1731-ben, Hágában lett szabadkőműves.⁸ A Habsburg Monarchia területén az első páholy, a *Parfaite Union* a belgiumi Mons városában már 1721-ben megszerveződött, 1726-ban gróf Franz Anton von Sporck (1662–1738) *Zu den drei Sternen* néven Prágában alapított páholyt, a Toszkán Nagyhercegségben már az 1737. évi Habsburg hatalomátvételt megelőzően is működött szabadkőműves páholy, Bécsben pedig 1742-ben szervezték meg az első páholyt (*Aux Trois Canons*).⁹ A Szentkorona országai közül először, 1750-ben az Erdélyi Fejedelemségben, Brassó városában alapított páholyt az erdélyi szász (egykori) protestáns peregrinusdiák, a későbbi brassói szenátor, Martin Gottlieb Seuler.¹⁰ Magyarországon az első páholyalapításra jóval később, 1769-ben Eperjesen került sor, ekkor szerveződött meg a *Zum tugendhaften Reisenden* nevű páholy.¹¹ Az eperjesi alapítás sokkal szervezesebben illeszkedik a magyarországi páholyalapítások sorába, ugyanis a Szentkorona országaiban a szabadkőműves mozgalom 18. századi fénykora a következő két és fél évtizedre, a felvilágosult abszolutizmus és az azt követő nemesi mozgalom időszakára tehető.

A 18. század végi magyarországi szabadkőműves mozgalom történetéhez számos tanulmány és feldolgozás áll rendelkezésre, elsők között kiemelendő Abafi Lajos (1840–1909) irodalomtörténész monumentális munkája, akinek kötetei révén a leégett dégi Festetics-kastély forrásanyaga (vagy legalábbis egy része) megismerhetővé vált.¹² Abafi kutatásai óta az elmúlt 120 évben több történész és irodalomtörténész foglalkozott a szabadkőművesség témakörével, (mások mellett) a két világháború között Jancsó Elemér (1905–1971), az 1970-es évektől H. Balázs Éva (1915–2006), az utóbbi években pedig az irodalom- és kultúrtörténeti érdeklődés erősödött meg látványosan a magyar szabadkőműves mozgalom és hatása iránt.¹³ A jelen dolgozat célja kettős, egyfelől a Magyar Király-

⁸ Lewis, Ludwig (1872): *Geschichte der Freimaurerei in Österreich und Ungarn*. Druvk und Verlag von Br C. W. Vollrath, Leipzig. 10.

⁹ Abafi Lajos (2012): *A szabadkőművesség története Magyarországon*. Reprint. Tarandus Kiadó, Győr. 18–19.

¹⁰ Uo. 36–38.

¹¹ Uo. 38–40.

¹² Abafi, Ludwig (1890–1899): *Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn*. Bd. I–V. Wien. Abafi: i. m. A dégi Festetics-levéltárról és fennmaradt iratairól lásd: Lengyel Réka (2016): Mi maradt meg a dégi Festetics-levéltár szabadkőműves forrásanyagából? Az MNL OL P 1134. Vegyes iratok. A sorozat. 1. tétel. 18. szám alatti iratanyag tartalma. *Helikon*, 62(4): 625–639.

¹³ Jancsó Elemér (1936): *A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe*

ság három, eddig publikálatlan páholynévsorát közreadni és vizsgálat tárgyává tenni, valamint az újabb kutatások számára a forrás őrzéshelyéül szolgáló I. (II.) Ferenc-féle kabinetlevéltár ún. bizalmas irataira a figyelmet felhívni.¹⁴ Az említett levéltári állag nem ismeretlen a magyar kutatás számára sem, azonban a szabadkőművesség vizsgálata szempontjából számos lehetőséget rejt még magában ez a forráscsoport, különösképp a személyi kötődések, páholytagságok vizsgálata terén.¹⁵ A dolgozat három különböző földrajzi elhelyezkedésű város három különböző funkciójú és tagságú páholynak, az eszéki *Zur Wachtsamkeit* (továbbiakban *Az éberséghez*), a károlyvárosi *Zur Tapferkeit* (továbbiakban *A vitézséghez*), valamint a selmecbányai *Zu den tugendhaften Menschenfreunden* (továbbiakban *Az erényes Emberbarátokhoz*) páholynak az állománytörténetéhez, ezáltal pedig a magyarországi szabadkőműves mozgalom személyi állományának pontosabb megismeréséhez kíván adalékokkal hozzájárulni.

a XVIII. században. Kolozsvár; H. Balázs Éva: i. m. H. Balázs Éva témába vágó idegen nyelvű tanulmányainak az elmúlt években megjelent kiadását lásd: H. Balázs Éva (2015): *L'Europe des lumières. Oeuvres choisies de Éva H. Balázs. Europa der Aufklärung. Ausgewählte Schriften von Éva H. Balázs*. MTA – Corvina, Budapest. Az irodalomtörténeteszek szerkesztésében megjelent legújabb köteteket lásd: *Helikon*, 62. 4. sz. (szabadkőművességről szóló tematikus folyóiratszám), amiből itt általános problémafelvetései miatt külön kiemelném Granasztói Olga tanulmányát (2016): Szabadkőműves áru-lók. Új felvetések a magyarországi szabadkőművesség 18. századi történetéhez. *Helikon*, 62(4): 599–624.; A témához szorosan kapcsolódó önálló kötetek még: Csörsz Rumen István et al. (szerk.): (2017): *Fénykeresők. Felvilágosult társaságok, irodalom és tudomány Közép-Európában. Kommentált forrásgyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeum kamarakiállításához*. 2017. október. *Lichtsucher: Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa. Kommentierte Quellensammlung zur Kabinettausstellung des Ungarischen Nationalmuseums Oktober 2017*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.; Lengyel Réka – Tüskés Gábor (eds.): (2017): *Learned Societies, Freemasonry, Sciences and Literature in 18th-Century Hungary. A Collection of Documents and Sources*. MTA BTK ITI, Budapest.; Dieter, Breuer – Tüskés Gábor (Hrsg.) (2019): *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*. Berlin–Boston. De Gruyter <https://doi.org/10.1515/9783110637649-toc>.

¹⁴ ÖStA (Österreichisches Staatsarchiv) HHStA (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) KA (Kabinettsarchiv) Vertrauliche Akten. Szintén a forrásanyag jelentőségére hívja fel a figyelmet: Javor, Martin (2012): Konfesionálne zloženie uhorských slobodomurárskych lóží v 2. polovici 18. storočia. *Historia ecclesiastica* 3(2): 162–167.

¹⁵ Ugyanitt megtalálható még a pozsonyi *Zur Sicherheit*, a balassagyarmati *Zu den tugendhaften Pilgrimen*, a pesti *Zur Großmut*, a monyorókeréki *Zum goldenen Rad*, a zágrábi *Zur Klugheit* vagy a budai *Zur ersten Unschuld* páholy 1784/1785. évi névsora is, de az állagban még számos osztrák és cseh páholynévsort, illetve főként az osztrák páholypályák működésére vonatkozó dokumentumot is lehet találni.

Három páholy – három történet

A szabadkőműves páholysok elsődleges közegét Európa-szerte a városok jelentették (az 1760-as években csupán Londonban 140–180 páholy működött), az egyre növekvő és heterogén összetételű városi társadalom, pontosabban annak egy szűk rétege volt az, amely a páholysok biztosította közösség-szerveződést a saját céljaira a legjobban fel tudta használni.¹⁶ A Magyar Királyságban sem volt ez másként, bár az ország társadalmi struktúrájának, a városi polgárság alacsony arányának köszönhetően a nemesség, a kezdeti időszakban pedig a főnemesség a mozgalom szervezésében különösen aktív szerepet játszott. Az ország urbanizációjának, városhálózatának, valamint a regionális kulturális és politikai központjainak megfelelően Horvátország és Alsó-Magyarország a szabadkőműves mozgalom terjedésének kezdetén különösen fontos szerepet kapott. A közös főváros, Bécs után Pozsony, majd Pest-Buda jelentősége központi hivataljaihoz hasonlóan országos volt, de Selmechánya és Zágráb is fontos regionális centrumok voltak (hasonlóan az erdélyi szász városokhoz). Mária Terézia ugyan nem szimpatizált a szabadkőművességgel, de kormányzati intézkedéseivel nem lehetetlenítette el a páholysok működését, a kezdeti évek kivételes esetének számított, hogy – férje szabadkőműves kötődése ellenére – 1743-ban fegyveres erővel oszlatta fel a bécsi *Aux Trois Canons* ülését és annak további működését.¹⁷

II. József trónra kerülését a szabadkőműves körökben nagy lelkesedés kísérte. Miként H. Balázs Éva írja, „1780-tól négy esztendőn keresztül egyenlőségi jelet tehetünk a szabadkőműves és a jozefinista közé”,¹⁸ de a bizalom a legtöbbek részéről legkésőbb 1784/1785-ig, a nyelvrendelet és a közigazgatási kerületeket létrehozó rendelet kihirdetéséig tartott. A páholytagok kiábrándulását tovább fokozták II. József szabadkőművesekkel szembeni korlátozó, illetve ellenőrző kormányzati intézkedései. Előbb, 1784-ben az uralkodó kérésére, herceg Karl Johann von Dietrichstein (1728–1808) császári főistállómester vezetése alatt osztrák tartományi nagypáholy alakult, amelyhez 12 magyarországi és 3 erdélyi páholy is csatlakozott, azok a páholysok, amelyek pedig a csatlakozást nem vállalták, feloszlatták magukat.¹⁹ Majd 1785 decemberében hozta meg szabadkőműves pátensét az uralkodó, amelyet rendeletet (a *Magyar Hír-*

¹⁶ Melton, James Van Horn (2001): *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. (New approaches to european history.) Cambridge University Press. 255–256. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511819421.009>

¹⁷ Mária Terézia bizalmatlanságát a páhollyal szemben, az osztrák örökösödési háború időszakában növelte, hogy a bécsi páholy a berlini *Aux Trois Globes* nagypáholy felügyelete alatt állt. Abafi, Ludwig: i. m. (1890): I. 100.

¹⁸ H. Balázs Éva (1987): *Bécs és Pest-Buda a régi századvégen, 1765–1800*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 293.

¹⁹ Uo. 296.

mondó kortárs tájékoztatása és fordítása alapján) a következőképp kezdett: „Hogy edgy jó rendtartás és kormányozás alatt lévő Birodalomban semmi-is minden bizonyos rendnélkül ne légyen, igen szükségesnek találok a következő rendelkezéseket tenni: Az ugy nevezett Szabad-Kőművesek Tarsaságai, kiknek titkai én előttem éppen oly eszméletlenek, mint edgy olyan előtt, aki annak ki-tanulásában soha sem szorgalmatoskodtam, mint hogy a jelenvaló időben még a kisebb Városotskákban is napról napra nevedeknek és ki-terjednek [...]”²⁰ Tehát II. Józsefet az egyre kedveltebbé váló mozgalom ellenőrzésére rendészeti (*Polizey*) elvek vezérelték. Az uralkodó motivációját és a titkos társaságokkal szembeni bizalmatlanságát az Adam Weishaupt (1748–1830) ingolstadti professzor vezette illuminátus rend térnyerése is fokozta, amely csoport a társadalmi rend igazságosabbnak vélt átforgalmazására törekedett, és amely társaság működését a bajor hatóságok szintén 1785-ben (a meghíúsult belga-bajor tróncsere évében) számolták fel.²¹ A szabadkőműves pátens csupán tartományi székhelyeken és közigazgatási központokban engedélyezte korlátozott számú páholy működését, amelynek tagjairól a páholyok bejelentési kötelezettséggel bírtak, valamint összejöveteleiket is jelenteniük kellett a városi hatóságok felé. Ekkor H. Balázs Éva becslései alapján nagyjából 1000 tagja volt a Magyar Királyságban a szabadkőműves mozgalomnak.²²

A vizsgálatunkban három szabadkőműves páholy szerepel, amelyek nemcsak a Magyar Királyság három városához, hanem három különböző régiójához tartoztak, elhelyezkedésük, városi közegük pedig alapvetően befolyásolta a páholyok arculatát, személyi összetételét. Eszék a 18. század végén Szlavónia gazdasági és kulturális centruma, a régió legnépesebb városa volt, lakosainak száma 1786-ban a 7500 főt is meghaladta.²³ Eszék vegyes lakosságú, fontos délvidéki kereskedelmi központ, Verőce vármegye székhelye volt, amely az oszmánoktól való 1687. évi visszafoglalást követően a 18. században folyamatosan fejlődött, ennek eredményeként 1809-ben a szabad királyi városi rangot is elérte.²⁴ Károlyváros Eszékhez képest egészen más fejlődési utat járt be, a város sosem állt oszmán fennhatóság alatt, sőt a horvát (majd horvát-tengeremelléki) főkapitányság székhelyeként a törökök elleni védelmi rendszer stratégiai jelentőségű központja volt a 16–17. században.²⁵ A város tehát katonai

²⁰ *Magyar Hírmondó*, 1785. 822–823.

²¹ Az illuminátusokról bővebben lásd: Dülmen, Richard van (1977): *Der Geheimbund der Illuminaten*. Frommann-Holzboog, Stuttgart.

²² H. Balázs Éva: i. m. (1977): 219.

²³ Heka László (2013): Eszék szabad királyi város 1809. évi privilégiumlevele. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica* 75. 278.

²⁴ MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) A 57 (Magyar Kancelláriai Levéltár, Királyi könyvek) Bd. 57. 664–689.

²⁵ A téma tágabb kontextusához lásd: Pálffy Géza (1996): A török elleni védelmi rendszer

központként funkcionált, ezt a szerepkört a visszafoglaló háborúk után is megtartotta, 1776-ig a katonai határőrvidék részét képezte, majd 1781-ben szabad királyi városi rangot kapott.²⁶ A 18. században a város kereskedelmi súlya is folyamatosan erősödött, lakossága is bővült, bár népessége az 1780-as években is alig haladta meg 3000 főt.²⁷ Károlyváros 1765-ben már saját gimnáziummal is rendelkezett, de a régió kulturális és politikai centruma a tőle alig több mint 50 kilométerre fekvő Zágráb volt. Az alsó-magyarországi, Hont vármegyei bányaváros, Selmecbánya jóval békésebb fejlődési utat járhatott be, mint Eszék vagy Károlyváros. Selmecbánya a Magyar Királyság kitüntetett jelentőségű városa volt, már a középkor (IV. Béla 1245. évi kiváltságlevele) óta a szabad királyi városok közé tartozott, ezüst- és aranybányái miatt komoly gazdasági potenciált jelentett. Selmecbánya a 18. században jelentős kulturális központnak számított, 1763-tól itt működött (a Habsburg Monarchiában egyedülként) a Bányászati Akadémia (*Academia Montanistica, Bergakademie*), azonkívül a Magyar Királyság legnépesebb városai közé tartozott a korszakban, lakossága az 1784. évi népszámláláskor közelített a 19 000 főhöz, ezáltal a régió legnagyobb városának számított, amelynek magját a németajkú protestáns városi polgárság képezte.²⁸

A három város közül elsőként (a magyarországi páholyalapítások sorában is még előkelő helyen) 1774-ben Selmecbányán került sor páholyalapításra.²⁹ *Az erényes emberbarátokhoz* nevű páholy megszervezése ugyanazon, észak-magyarországi páholyalapítási hullámba illeszkedik, amely öt évvel korábban *Az erényes utazóhoz* nevű páholyt is életre hívta.³⁰ Mindkét páholy, miként a későbbi miskolci *Zum tugendhaften Kosmopoliten* (Az erényes világpolgárhoz) (1781), vagy a balassagyarmati *Zum Tugendhaften Pilgrim* (Az erényes zarándokhoz) (1781), illetve a későbbi szintén balassagyarmati *Zum tugendhaften Kosmopoliten* (Az erényes kozmopolitához) (1785) páholy is (az osztrák nagypáholy megszervezéséig)

szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz). *Történelmi szemle*, 38(2–3): 163–217.

²⁶ MNL OL A 57 Bd. 60. 65–74.

²⁷ Dányi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.): (1960): *Az első magyarországi népszámlálás: 1784–1787*. KSH., Budapest. 368.

²⁸ Dányi Dezső – Dávid Zoltán: i. m. 368.; Koudela Pál (2004): Selmecbánya a 18–20. században. *Szabad-Part*, 2004(22–23):http://www.szabad-part.hu/22/22_tarstud_koudela.htm (letöltés dátuma: 2020. 11. 03.); Koudela Pál (2013): Selmecbánya helyi és regionális szerepe a magyar gazdaságban a 19–20. században. *Közép-Európai Közlemények*, 6(3): 186–194.

²⁹ Abafi, Ludwig: i. m. (1891): II. 278–282.

³⁰ Berényi Zsuzsanna Ágnes (1997): Miskolc és környéke szabadkőművesi páholyneveinek vizsgálata. In: B. Gergely Piroska, Hajdú Mihály (szerk.): *Az V. Magyar Nyelvtudományi Konferencia előadásai. Miskolc, 1995. augusztus 28–30.* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 209.) Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézet, Budapest–Miskolc. 576–582.

a varsói lengyel nagypáholy felügyelete alá tartozott.³¹ A selmebányai páholyt egy bizonyos Heinzeli Márton (Martin) négy társával együtt alapította, aki korábban az eperjesi páholy munkában is vezető szerepet játszott. A selmebányai páholy a nagypáholy szokásainak megfelelően ún. skót rítus szerint működött, a tagok között pedig Abafi véleménye szerint különösen erős volt a rózsakeresztes (az alkímia tudományára nyitott) érdeklődés, amelyet a helyi közeg, a Bányászati Akadémia szellemi közege és infrastruktúrája is segített.

Horvátországban, kiváltképp az 1770-es évek elején, több (glinai, varasdi, zágrábi) páholyalapítás történt, de Szlavónia területén az első ismert páholyalapításra 1773-ban Eszéken került sor.³² Az *éberséghez* nevet viselő páholyt Abafi információi szerint a befolyásos Verőce vármegyei főispán, hétszemélyes táblai bíró (karrierje csúcsán pedig országbíró) gróf Niczky Kristóf (1725–1787) fia, István (?–1777), a későbbi (1775-től) Kőrös vármegyei főispán alapította. Niczky István a magyar szabadkőműves mozgalom kezdeti szakaszának fontos és ismert személyisége, szervezője, aktívan részt vett a gróf Draskovich Jánosról (1740–1781) elnevezett ún. Draskovich-obszervancia kialakításában, amelynek célja a magyarországi (bécsi és prágai befolyástól mentes) szabadkőműves páholyrendszer kialakítása volt.³³ Az 1777-ben a varasdi szabadkőműves közgyűlést követően létrejött obszervanciának az eszéki páholy is tagja lett, amely ekkor, Niczky István halála és a kezdeti sikertelen évek után, öccse, Niczky György (1750–1814) vezetése alatt kezdett új lendületet venni. A károlyvárosi *Vitézséghez* páholy alapítójának személyét és pontos alapítási idejét nem ismerjük, Abafi a páholy megszervezését az 1779–1780 körüli időszakra datálja.³⁴ A Draskovich-obszervancia részét képező, *A vitézséghez* nevű páholy a város adottságainak és a katonai határőrvidék közelségének köszönhetően, miként a neve is utal rá, elsősorban katonatisztek páholyának számított.

³¹ Abafi Lajos: i. m. 195–213.; Abafi, Ludwig (1893): III. 382.

³² Abafi Lajos: i. m. 49–55.

³³ Uo. 77–97. A Draskovich-obszervancia szervezetéhez és eszméihez lásd: Balogh Piroška (2018): The Institution of Draskovics Observance and the Masonic Anthropology of the Enlightenment. In: Forgó András – Kulcsár Krisztina (Hrsg.): *„Die habsburgische Variante des Aufgeklärten Absolutismus”. Beiträge zur Mitregentschaft Josephs II., 1765–1780: „A felvilágosult abszolútizmus Habsburg-variánsa”. Tanulmányok II. József társuralkodói időszakáról, 1765–1780.* Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, Wien. 325–336.

³⁴ Abafi Lajos: i. m. 237.; Abafi, Ludwig: i. m. (1899): V. 299–300.

Hasonlóságok és különbségek a páholyok állománya között

A szabadkőművesség feletti kormányzati kontroll erősödésekor, 1784/1785-ben a vizsgálatunkban szereplő mindhárom páholy aktív volt, és vállalta az osztrák tartományi nagypáholy alá való betagolódást. Ennek megfelelően 1785-ben (avagy a szabadkőműves időszámítás szerint 5785-ben)³⁵ mindhárom páholy elküldte gróf (később herceg) Pálffy Károly (1735–1816) magyar udvari kancellárnak, az osztrák nagypáholy alá tartozó magyar szabadkőműves provincia nagymesterének a saját tagnévsorát. Eszék és Selmecbánya esetében nemcsak a páholynévsor maradt fenn az uralkodói kabinetlevéltárban, hanem a páholytitkárok nagymesternek és a nagypáholy vezetőinek címzett és az adott páholy vezetői által ellenjegyzett kísérelve is.³⁶ E levelek rövid formális beszámolót és jókívánságokat tartalmaznak, például a selmecbányai levélből megtudhatjuk, hogy tizennegyedik alkalommal ülték meg a tagok Szent János (Keresztelő Szent János, június 24-i) ünnepét, valamint az állomány létszámáról a következő általános vélekedést olvashatjuk: „Sok a munkánk napja, de sajnos kevés a munkásunk.”³⁷ A tagnévsorok nagyjából egységesített formában készültek, mindegyik tartalmazta az adott páholytag nevét (legalább a családnevét), a páholyon belüli tisztségét és fokozatát, valamint világi foglalkozását. Ezenkívül mindhárom páholynévsor más típusú többletinformációt nyújt a számunkra: Eszék esetében megtudhatjuk a tagok felekezeti hovatartozását, Károlyváros esetében a páholytagok szabadkőművesneveit, Selmecbánya esetében pedig a tagok cserélődéséről (kilépéséről, más páholyba való belépésről) értesülhetünk.

A tagok létszáma szempontjából, 64 fővel, a selmecbányai volt a legnépesebb páholy a három közül. Állománya még más nevesebb magyarországi páholyokéval összevetve is tekintélyesnek tűnik, ugyanis ekkor a pozsonyi *Zur Sicherheit* 42 tagot (köztük 20 jelen lévő aktív tagot), vagy a monyorókeréki *Zum goldenen Rad* 56 tagot (köztük 42 tényleges és 14 távol lévő tagot) számlált.³⁸ A selmecbányai páholyban ebben az időszakban komoly fluktuáció történt, mindössze 34 fő volt tényleges tag, illetve további 2 személy volt ún. szolgálatteljesítő „testvér”, 6 fő az újonnan alapított balassagyarmati páholyba, Gottfried Strauss a pozsonyi *Zur Sicherheit*-be távozott, 12 fő az új selmecbányai páholytak, a *Zur gekrönten*

³⁵ A szabadkőműves időszámítás kezdete a világ teremtésének vélt (James Ussher protestáns teológus által feltételezett) időpontja, a Krisztus születése előtti 4004. év.

³⁶ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 16–17. 54–55.

³⁷ „Die Tage unserer Arbeiten sind viele, aber leider der Arbeiter wenige.” ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 16v.

³⁸ Uo. 20–22. 40–41.; A monyorókeréki páholy történetéhez és állományához lásd: Schlag, Gerald (2004): Die Freimaurerloge „Zum Goldenen Rad” in Eberau 1775–1786. *Burgenländische Heimatblätter*, 66. 94–115.

*Hoffnung*nak lett a tagja (anélkül, hogy korábbi páholytagságát megtartotta volna), 2 fő egyszerűen kilépett a páholyból, valamint 7 fő az év során életét vesztette. Az eszéki páholy 30 főből és 2 szolgáló „testvérből”, a károlyvárosi pedig 41 páholytagból állt, akik közül egyről tudjuk, hogy szolgálatot teljesítő „testvér” volt. Az 1780-as évek Magyar Királyságának viszonylatában mindhárom páholy számottevő tagsággal rendelkezett, látszott, hogy nemcsak az adott városban, hanem a tágabb régióban is vonzerővel bírtak. Összehasonlításként érdemes megemlíteni, hogy a károlyvárosi páholy állománya nagyobb volt, mint a közeli zágrábi *Zur Klugheit* páholyé, amit ekkor 29 fő látogatott.³⁹ A páholyok mérete a helyi társadalmi, népességi és kulturális viszonyoknak megfelelően alakult, természetesen a Habsburg Monarchia centrumában, a kétszázezer fős népességet is meghaladó Bécsben ekkor jóval több és jóval népesebb páhollyal találkozunk (amit a szabadkőműves pátenis a páholyok számának korlátozása révén tovább növelt), például a *Zur wahren Eintracht* páholynek 96 aktív tagja, vagy a *Zur Wahrheit*nek 278 tagja volt (bár közöttük formális tagok is akadtak, és további 16 szolgálatteljesztő „testvér”).⁴⁰

A közös nagypáholyhoz való tartozás miatt mindhárom páholy hasonló struktúra szerint működött, hasonló hierarchiával rendelkezett. Eszék és Selmecbánya esetében a tagnévsorok külön közlik a páholy vezetőinek névsorát, Károlyváros esetében a vezetők a tagnévsor elejére kerültek. A páholy vezető tisztségei a következők voltak: főmester (*Meister vom Stuhl*), első felügyelő (*erster Aufseher*), második felügyelő (*zweiter Aufseher*), titkár (*Sekretär*), szónok (*Redner*), ceremóniamester (*Zeremoniemeister*) és kincstárnok (*Schatzmeister*), valamint Eszék és Selmecbánya esetében találkozunk a megbízott vagy helyettes főmester (*delegierter Meister*) pozíciójával is. A tagnévsorok nemcsak arról adnak tájékoztatást, hogy aktuálisan ki viselte az egyes tisztségeket, hanem arról is, hogy (éves viszonylatban) ki hányadik alkalommal lett megbízva az egyes pozíciók ellátásával. A horvát–szlavón páholyok szerveződésében a főnemesség kezdeményező szerepe érezhetően erős volt, nem véletlen, hogy Eszéken és Károlyvárosban is arisztokrata töltötte be a főmesteri pozíciót, az előbbi páholyban a már korábban említett gróf Niczky György, az utóbbiban pedig gróf Gyulay Sámuel (1723–1802) altábornagy, sőt Eszéken a megbízott mester, báró Franz von Burkhard is főnemes volt. Ezzel szemben Selmecbányán (immáron tizenegyedik alkalommal) a helyi előkelő, bányaműveléssel foglalkozó polgár, Balthasar Thonheuser viselte a főmesteri címet. *Az erényes emberbaráthoz* páholy vezetőségében egy főnemest

³⁹ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 59–60.

⁴⁰ Uo. 7. fol. 16–29. 32–35.; A jozefinus korszak bécsi szabadkőművességéhez lásd: Rosenstrauch-Königsberg, Edith (1975): *Freimaurerei im josephinischen Wien. Aloys Blumauers Weg vom Jesuiten zum Jakobiner*. (Wiener Arbeiten zur deutschen Literatur Bd. 6). W. Braumüller, Wien–Stuttgart.

sem találunk, sőt csupán a megbízott mester, Gottlieb Edler von Geramb rendelkezett nemesi kiváltságlevéllel. Ehhez képest a délvidéki páholyokban, a helyi társadalom felépítésének megfelelően, egészen más állapotokat találunk, az eszéki páholynak egyetlen olyan vezető tisztségviselője sem volt, aki ne bírt volna nemesi származással. A károlyvárosi vezetők közül többek társadalmi állása egyelőre tisztázatlan, ők a katonaság tisztikarából kerültek ki, kivéve a helyi városbíró, Parzeticet (keresztneve ismeretlen).

A nemesség aránya mindhárom páholy tagságában meghatározó volt, kiváltképp Eszéken, ahol 24 fővel a teljes állomány 75%-a került ki közülük. Károlyvárosból nem rendelkezünk a társadalmi állásra vonatkozó átfogó adatokkal, innen mindösszesen csak 12 főről (29,3%-ról) tudjuk biztosan, hogy nemes volt, de a valós szám ennél egészen biztosan jóval magasabb lehetett. Selmecbányán az erős polgári réteg reprezentációja ellenére 26 fő, a teljes tagság 40,6%-a került ki a nemesség köréből. Közülük a balassagyarmati és a „rivális” selmecbányai páholyba távozók között a nemesek aránya különösen szembetűnő volt, a 18 főből 12 (66,7%) rendelkezett nemesi ranggal. 1785-ben tehát a selmecbányai *Az erényes emberbarátokhoz* páholy nemességének közel a fele távozott, aminek vizsgálata további kutatást igényel. A főnemesek aránya a károlyvárosi páholyban volt kiemelkedő, a főrendek 10 fővel képviseltették magukat, tehát közel minden negyedik páholytag rendelkezett bárói vagy grófi címmel. A magas arány a közelben állomásozó katonasággal magyarázható, a páholy magját a tisztek és főnemesek adták, akik számára a páholytagság jó találkozási lehetőséget biztosított. Eszéken és Selmecbányán a páholy állományában (az országos hivataloktól távol) jóval alacsonyabb a főnemesség jelenléte: Selmecbányán mindössze két örökös tartományokból származó bárót, Karl von Mitrovskyt és Johann von Rottert, valamint egy grófot, Johann von Wrbnát (1761–1823) találunk, Eszéken pedig Burkhardon és Niczkyn kívül báró Franz von Schellerert.

Rotter és Schellerer egyaránt katonatisztek voltak, bár közülük Rotter már nyugállományú őrnagy (*Obristwachtmeister*) volt. A katonák aránya a károlyvárosi páholyban különösen magas volt, 33 fővel 80,5%-ot tett ki, de a katonatisztek a Magyar Királyság más páholyainak is tipikus tagjai közé tartoztak, az *Éberséghez* páholynak 8 (25%), az *Erényes emberbaráthoz* páholynak 6 (9,4%) katona tagja volt. A különféle foglalkozású páholytagok közül a legmagasabb karriereket a katonák futották be, amire a 18. század végi háborúk ideális lehetőséget biztosítottak a számukra. A károlyvárosi katonák közül 14 tisztet is találunk, akinek sikerült a Habsburg hadseregben tábornoki vagy annál magasabb rendfokozatot szereznie, köztük gróf Gyulay Ignác (1763–1831) tábornoknagy (*Feldzeugmeister*), gróf Nádasdy Tamás (1749–1800), gróf Pejácsevich Antal (1749/1750–1802) és báró Christoph Andreas von Wallisch

(1732–1793) pedig altábornagyi rendfokozatot tudott szerezni.⁴¹ Igen kiemelkedő Jellachich (Jellačić) Ferenc (1746–1810) karrierje, aki az 1790-es években a Francia Köztársaság elleni koalíciós háborúk itáliai csataterein tűnt ki hadi érdemeivel, amelyek elismeréseként előbb a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét, majd egy évvel később altábornagyi kinevezést, 1808-ben pedig magyar bárói címet kapott.⁴² Hasonló karriert futott be Daniel von Peharnik (1745–1794) is, aki szintén a Mária Terézia Rend lovagja és vezérőrnagy (*Generalmajor*), valamint 1791-től bárói cím viselője lett.⁴³ Johann von Morberth (1756–1801) ugyan a tábornoki rendfokozatig vagy a bárói címig nem tudott eljutni, de a koalíciós háború kiváló katonája volt, Jellachich irányítása alatt harcolt, élete végén megkapta az alezreduci rendfokozatot és a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét.⁴⁴ Hasonló karriert egyébként nemcsak a károlyvárosi katonatisztek között azonosíthatunk, hanem például *Az éberséghez* páholy első felügyelőjénél, Liphay Antalnál (1745–1800) is, aki előbb a Helytartótanácsnál volt járulnok (1763–1764), majd a bécsi Magyar Nemzeti Testőrség tagja lett, testőri szolgálata után pedig a katonai pályán tudott fényes karriert befutni, 1799-ben elérte az altábornagyi rendfokozatot, de már 1788-ban megkapta a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét, és ezt követően bárói címet is nyert.⁴⁵ Liphay katonai tevékenysége mellett aktív szabadkőműves is volt, 1786-tól a pesti *Nagyszívűséghez* páholyban helyettes főmestereként tevékenykedett; sikertelen kezdeményezése volt az 1780-as években harctéri tudósítások és térképek kiadása.⁴⁶

A katonák mellett mindhárom páholy állományában szép számban lehet azonosítani a helyi városi, megyei, illetve a tágabb régió hivatalviselőit, köztük is jellemzően a közép-, valamint a magasabb pozícióban lévőket. Eszéken és Selmezbányán a főnemesi alkalmazásban lévő tisztségviselőkkel együtt ők alkották a páholyok tagságának a többségét, sőt

⁴¹ A többi tiszttel közül Gróf Gyulay Sámuel (1723–1802) és Jellachich János (?–1813) altábornagy (pontosabban Gyulay már 1768 óta az volt), Báró Alois von Berniakovich (?–1818), Kissich Károly (?–1822), báró Knesevich Antal (1733?–1805), báró Knesevich János (1743?–1809), Kulnek András (1732–1790) és gróf Orlik Károly Farkas (1735–1786) pedig karrierje csúcán vezérőrnagy lett. Azonosításukhoz lásd: Schmidt-Brentano, Antonio (2006): *Kaiserliche und k. k. Generale 1618–1715*. Wien. 1–115. A katonatisztek szabadkőműves mozgalomba való bekapcsolódására lásd szélesebb európai kontextusban: Önnerrfors, Andreas (2010): *Freimaurerei und Offiziertum im 18. Jahrhundert. Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, 1. 11–32.

⁴² Hirtenfeld, Jaromir (1857): *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*. Wien. 530–533.; MNL OL A 57 Bd. 62. 466–477.

⁴³ Hirtenfeld, Jaromir: i. m. 330–332.

⁴⁴ Uo. 613–615.; Réfi Artlla (2014): *A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815)*. Budapest–Sárvár. 266.

⁴⁵ Tisza-Beői Hellenbronth Kálmán (szerk.): (1940): *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918*. Budapest. 238.

⁴⁶ Abafi Lajos: i. m. 277.

Az erényes emberbaráthoz páholynak több mint a háromnegyedét ezen hivatalviselő (vegyesen polgári és nemesi származású) réteg tagjai tették ki. Egy-egy magasabb rangú hivatalnokot Károlyvárosban is találunk, különösen fontos a fiúmei guberniumi tanácsosról (későbbi kormányzóról), gróf Szapáry Jánosról (1757–1815) és az ő hivatali társáról, Szényei Merse József titkárról megemlékezni. Ők mindketten a szabadkőműves mozgalom aktív tagjai voltak, Szényei Merse még a neves bécsi *Zur gekrönten Hoffnung* páholynak is a tagja volt.⁴⁷ Eszéken a vármegyei és a főnemesi alkalmazásban lévő tisztségviselők dominanciáját figyelhetjük meg. A Verőce megyei tisztikar része volt például Knessevich András főszolgabíró vagy Dellimanics Károly fiskális, Kászonyi Ferenc pedig a szomszédos Bács vármegyének volt a jegyzője, később az 1790. évi országgyűlésen ugyanezen megye követeként vett részt.⁴⁸ 1787-ben szintén Bács vármegyei szolgálatba került alispánként Kruspér Antal, aki 1785-ben még magyar kamarai fiskálisként volt *Az éberséghez* páholy tagja.⁴⁹ Az eszéki páholy tisztségviselői közül érdemes még Dolovác Ferencet kiemelni, aki a báni ítéltábla ülnökeként szolgált (korábban a kulpai kerület szolgabírója volt), mellette pedig 1776 és 1784 között a páholy főmesteri pozícióját is betöltötte.⁵⁰ A vármegyei és a horvát hivatalrendszer tisztségviselőin kívül főnemesi szolgálatban állókat is azonosíthatunk a páholytagok között, Cservenyánszky Györgyöt például, aki a helyi nagybirtokosnak és egyben az Udvari Haditanács elnökének, gróf Hadik Andrásnak (1710–1790) a fiskálisa volt, 1784-ben pedig a páholy szónoki pozícióját is betöltötte.

A selmecbányai *Az erényes emberbaráthoz* páholyban a városi tisztségviselő és a bányaművelésben érdekelt társadalmi réteg képviseltette magát a legaktívabban. Tipikus tagja volt a páholynak ifjabb Joseph Göllner bányafelügyelő, aki 1785-ben (immáron hatodik alkalommal) a páholy első felügyelője címet viselte, és akinek az apja is 1785-ig a páholy tagja volt. Nemcsak a selmecbányai patrícus réteg tagjait, mint Frendel szentátort vagy Samuel Klieber tehetős, bányaművelő polgárt (*Waldburger*) azonosíthatjuk a tagok között, hanem a régió hasonló rétegének a tagjait is, például Johann Paulimbini körmöcbányai bányász polgárt, Vörös Imre korponai vagy Gabriel von Zmeskal besztecerbányai városi tanácsost. A városi tisztségviselők mellett a vármegyei tisztikar tagjai is képviseltették magukat a páholyban, bár kiváltképp a távozók között találkozzunk a neveikkel, például a korszak politikatörténetének ismert szereplője Ócsai Balogh Péter (1748–1818), későbbi zólyomi főispán is a páholy tagja

⁴⁷ Uo. 122.

⁴⁸ Benda Kálmán (1952): *A magyar jakobinusok iratai*. Akadémiai Kiadó, Budapest. I. 233.

⁴⁹ Borovszky Samu (1909): *Bács-Bodrog vármegye*. II. (Magyarország vármegyéi és városai.) Országos Monográfia Társaság, Budapest. 248.

⁵⁰ MNL OL A 57 Bd. 50. 559–564.

volt, miként Justh Sándor Túroc vármegyei jegyző és feltehetően testvére, Justh György, valamint Tihanyi Tamás több vármegye ülnöke, későbbi alországbíró is. A páholytagok közötti családi kapcsolatok egyébként nem voltak ritkák, Selmecbányán a Göllnerek és a Justhok mellett több Bobuschsal és Trentschenskyvel is találkozhatunk, miként a károlyvárosi páholyban két Gyulayt (Ignác feltehetően Sámuel főmester fia volt), Jellachichot és Kissichet, vagy három Knesevichet (Knežević) is azonosíthatunk. Az eszéki páholy tagjai között azonos névvel rendelkező rokonokat nem találunk, de a további kutatás tagok között családi kapcsolatokat bizonyára azonosítani tud majd.

A páholyokban a formálódó, *par excellence* értelmiségi réteg, az orvosok és tanárok is képviseltették magukat, akik az újabb tudományos nézetek hordozásában, közvetítésében különösen fontos szerepet játszottak. A károlyvárosi páholy tagjai között sem orvost, sem tanárt nem találunk, ami elsősorban Zágráb közelségével és kulturális szívóhatásával magyarázható, a *Zur Klugheit* páholyának a helyi akadémia több professzora is tagja volt.⁵¹ Ezen réteg képviselői közül Eszéken három páholytagot is azonosíthatunk, a feltehetően itáliai származású Andreas Brigandi a szintén páholytag Pejácsevich Antal seborvosa volt, Kercselics Mátyás Verőce megye fizikusaként (orvosaként) tevékenykedett, valamint Stefan Vujanovszky (1736–1829) a szlavóniai (nem egyesült) görög katolikus iskolának volt az igazgatója. Közülük Kercselics és Vujanovszky neve a magyar művelődéstörténet számára is ismert, az egykori exjezsuita, varasdi tanár, Kercselics állattartási kézikönyvet fordított, míg a bécsi egyetem jogi fakultásának egykori tanulója, Vujanovszky Johann Christoph Gottsched (1700–1766) irodalmár alapműve alapján némettankönyvet írt.⁵² Selmecbányán a formálódó honorácior réteg legalább 12 tagját azonosíthatjuk a páholytagok között, tehát a páholy állományának legalább minden hatodik tagja közéjük tartozott. Köztük Andreas Beck, a páholy vezetőségének oszlopos tagja helyi iskolai tanár, Bodkornitzky Ádám késmárki rektor, Johann Kleinitza besztecebányai professzor volt. A páholytagok között több orvost, fizikust, seborvost és gyógyszerészt is azonosíthatunk, mint a Bécsben tanult (nagyszebeni származású) Georg Hoffingert és Lissovinyi Sámuel, az előbbi a neves bécsi páholy, a *Zur wahren Eintrachtnak* is tagja volt.⁵³ A selmecbányai páholy valószínűleg legismertebb értelmiségi tagjának Cornides Dániel (1732–1787) történetíró, a

⁵¹ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 59–60.

⁵² Kosáry Domokos (1983): *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Második kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest. 478.; Vujanovszky 1792-ben magyar nemesi címet is nyert: MNL OL A 57 Bd. 56. 292–297.

⁵³ Kissné Bognár Krisztina (2004): *Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben, 1526–1789*. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban.) Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, Budapest. 269–270.

18. századi magyar tudományos élet központi szereplője tekinthető. Vagy országosan talán kevésbé ismert, de a helyi kulturális közegnek fontos szereplője volt a szabadkőműves Hodossy Sándor is, aki brassói diákként került a bécsi egyetemre, majd Hont vármegye ülnöke lett, de mellette a dohányzásról és az amalganozásról is írt értekezéseket.⁵⁴

A páholytagok között jól elkülönülő és felismerhető csoportot alkotnak, a helyi felekezetek pozíciójának megfelelően, az egyházi személyek. Mindhárom páholy állományában azonosíthatunk papokat és lelkészeket. Károlyvárosban két személy került ki az egyházi társadalom tagjai közül, egy bizonyos Bartholomey nevű katolikus világi pap, valamint Petar Petrović (1740–1800), előbb károlyvárosi, majd 1786-tól temesvári ortodox (nem egyesült görög katolikus) püspök, a modern könyvtári gyűjtemény kialakítója, amelyben Montesquieu, Rousseau, Voltaire művei vagy a lipcsei *Literaturzeitung* egyaránt megtalálható voltak.⁵⁵ Az eszéki páholyban is több egyházi személyt azonosíthatunk, a katolikus oldalt Mitterpacher Dániel (1745–1821) pécsi kanonok képviselte. A római stúdiummal és műveltséggel rendelkező Mitterpacher a 18. század végének fontos egyházi és világi tisztségviselője, 1778-tól a pécsi tankerület felügyelője, 1785-től a Helytartótanács tanácsosa, valamint 1790-től szkuttari címzetes püspök, aki hivatali tevékenysége mellett a szabadkőműves mozgalom aktív résztvevője (1786-tól *Az első ártatlansághoz* budai páholy aktív szervezője) volt.⁵⁶ Az eszéki páholy tagságában sem csupán katolikus főpapot, hanem a szabadkőművesség vallási toleranciát hirdető eszmeiségének megfelelően ortodox egyházi vezetőket is azonosíthatunk, mégpedig Schakabenda József (Joseph) verseci püspököt és Sztratimirovics István (Stephan) krusedoli apátot. Sőt a helyi ortodox egyházszervezet több tagja is a páholyhoz tartozott, mint az 1791-ben magyar nemesi címet kapó Novakevics István titkár (1792-től a bécsi szerb hírleap kiadója) vagy Markovics Pál levéltáros, aki elképzelhető, hogy azonos a neves jogtudós, természetjogász Markovics Pállal (1758–1832), aki karrierje csúcán, 1825-től a pesti egyetem rektora volt, bár ő 1784-től már a zágrábi akadémia jogászprofesszoraként tevékenykedett.⁵⁷ Selmezbányán a helyi felekezeti arányoknak megfelelően az evangélikus egyház lelkészei közül voltak többen a páholy tagjai, Csernansky János szuperintendens mellett öt lelkészt is azonosíthatunk a páholy állományában,

⁵⁴ Kosáry Domokos: i. m. 606.

⁵⁵ Uo. 58.

⁵⁶ Benda Kálmán: i. m. II: 462.; Ember Győző (1940): *A m. kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*. M. Kir. Országos Levéltár, Budapest. 198.; Kosáry Domokos: i. m. 381.

⁵⁷ MNL OL A 57 Bd. 55. 682–686.; Kosáry Domokos: i. m. 364.; Szinnyei József (1902): *Magyar írók élete és munkái*. VIII. kötet. Kiadja: Hornyánszky Viktor, Budapest. 649–650.

közülük Trentschensky Ferenc (Franz) selmecbányai és Hamalliar Márton (Martin) garamszentgyörgyi prédikátor egy-egy alkalommal a páholy szóközi tisztségét is betöltötte. A páholyokban tehát jól megfértek egymás mellett a különféle felekezetek vezetői, aminek megfelelően a páholyok állományát is a vallási sokszínűség jellemezte. Ezzel kapcsolatban az eszéki páholyról állnak szisztematikus adatok rendelkezésre, amelyek szerint ugyan a páholytagok többsége (75%-a), 24 fő katolikus volt, de mellettük egy evangélikust, két reformátust és négy ortodox keresztényt is találunk.

A páholylajstromok tájékoztatást nyújtanak a tagok szabadkőműves hierarchiában betöltött pozíciójáról is, tehát megtudhatjuk, hogy 1785-ben ki volt mester (III.), legény (II.) és inas (I.). A tagok között a mester fokozatúak dominanciája mindhárom páholyt jellemezte, Selmecbányán arányuk 50 fővel elérte a 78,1%-ot, míg Eszéken 20 fővel a 62,5%-ot, Károlyvárosban 24 fővel a 58,5%-ot. A mesterek hivatalosan a szabadkőműves tanokban „elmélyültebbnek” számítottak, tehát rend szerint régebb óta voltak az adott páholyban vagy más különféle páholyoknak a tagjai, valamint közülük kerültek ki a páholy tisztségviselői. A középső szintet képviselő legények számítottak a második legnépesebb csoportnak, de arányuk messze elmaradt a mesterekétől: Eszéken 6 fővel 18,8%-ot, Károlyvárosban 12 fővel 29,3%-ot, Selmecbányán 8 fővel 12,5%-ot ért el. Az inasok mindhárom páholy legszűkebb rétegét képezték, a legtöbben (6 fő) Eszéken voltak, arányuk 18,8%-ot tett ki, míg Károlyvárosban csupán öten (12,2%), Selmecbányán hatan (9,4%). A páholyok alacsonyabb rangú szolgáló „testvérei” sok esetben a páholy valamelyik vezető tisztségviselőjének vagy főnemesének a szolgálói, alacsonyabb rangú funkcionáriusai közül kerültek ki, például Eszéken Kuitschai (Kucsai?) Miksa Niczky György szolgálója, vagy Selmecbányán Joseph Halbedel Falkenhayn gróf vadásza volt. A szabadkőműves névadás gyakorlatába a károlyvárosi lajstrom nyújt betekintést a számunkra. A nevek között elsősorban a klasszikus latin műveltség ideáljait fedezhetjük fel, ókori államférfiak (Epameinondas), hadvezérek (Hannibal), uralkodók (Antiochus, Caligula), ószövetségi szentek (Jób, Mózes) és egyházi személyiségek (Hippolitosz, Tiburtius) neveit. De ettől eltérő, a magyar hagyományhoz kötődő neveket is találhatunk, például Nádasdy Tamás a humanista történetíró Bonfini, Szapáry János pedig Géza fejedelem nevét választotta szabadkőművesnévének. A névválasztás tehát mindig olyan személyre esett, aki a felvilágosodás értékrendjének megfelelően valamilyen kiemelkedő kulturális vagy államférfiúi cselekedetet vitt véghez, ami a köz- vagy a nép javát szolgálta.

A népes selmecbányai páholy esetében az összeírás mentén követhetjük a tagság fluktuációját, azt, hogy többen a balassagyarmati, mások a helyben újonnan alapított *Zur gekrönten Hoffnung* páholyban a tagjai

lettek, illetve akadt, aki valószínűleg pozsonyi kinevezése miatt, a *Zur Sicherheit* páholy tagja lett. A 18. században az aktív szabadkőművesek között jellemző volt, hogy egy személy élete során több páholyban is tagja lett. A páholyhálózat kiváló lehetőségeket rejtett a szabadkőműves számára arra, hogy utazásai során vagy hivatalváltásából fakadó városváltáskor a helyi hivatali és kulturális elittel informális módon kapcsolatba kerülhessen. A bécsi *Zur wahren Eintracht* volt a jozefinus kor egyik legnevesebb páholya, ahol Joseph Haydn zeneszerző-karmestertől (1732–1809) Joseph von Sonnenfels (1732–1817) államtudós, kormányzati tanácsosig a Habsburg Monarchia számos fontos tisztségviselője, főnemese és gondolkodója tag volt, vagy császárvárosi tartózkodása során ellátogatott a páholyba.⁵⁸ Mindhárom páholyból találunk legalább egy olyan személyt, aki e neves bécsi páholyban tagja volt, vagy legalább egyszer ellátogatott a páholy ülésére, például a császárvárostól legtávolabb eső Eszékről Niczky Györgyöt, Károlyvárosból Kissich Jánost (1748–1821), az Udvari Haditanács fogalmazóját, és Anton von Siegenfeld főhadnagyot, vagy a Bécshez legközelebb fekvő Selmechányról Joseph Chiris (1759–1807) németalföldi tisztségviselőt, Eugen von Falkenhayn (1761–1826) birodalmi grófot, gróf Rudolph Johann von Wrba (1761–1823) bányaugyi tanácsost vagy Gabriel von Zmeskall (1750?–1828) későbbi selmechányi városbíró.⁵⁹ A vizsgálatunkban szereplő páholyok aktív tagjai közül többeket pedig nemcsak bécsi páholyok névjegyzékeiben azonosíthatunk, hanem tágabb régiójuk páholyainak, valamint a szabadkőműves mozgalomban központi szerepet betöltő pozsonyi és budai páholyoknak a lajstromaiban is.

Kitekintés

A Magyar Királyság három különböző régiójában lévő szabadkőműves páholy állományának a vizsgálata révén láthattuk, hogy Eszéken, Károlyvárosban és Selmechányán is mely társadalmi rétegek tagjai kapcsolódtak be a szabadkőműves mozgalomba. Számos olyan személy szabadkőműves kötődését, páholytagságát sikerült feltérképezni, ami a kutatás előtt eddig ismeretlen volt, ezáltal néhány újabb részlet tisztázódott a 18. század végi magyar szabadkőműves mozgalom személyi állományáról. A tagok a helyi kulturális és kormányzati elitet képviselték, akik közül többen a magyar politika- és művelődéstörténetbe is beírták a nevü-

⁵⁸ Irmen, Hans-Josef (1994): *Die Protokolle der Wiener Freimaurerloge „Zur Wahren Eintracht” (1781–1785)*. (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1850 Bd. 15.) P. Lang, Wien.

⁵⁹ Irmen, Hans-Josef: i. m. 320–377.

ket. A vizsgálatunkban szereplő több mint száz szabadkőműves között egyelőre egyetlen olyan személyt sem sikerült azonosítani, akit 1795-ben, a magyar jakobinus mozgalmat követően perbe fogtak vagy elítéltek volna.⁶⁰ II. József politikájából 1784/1785 után bizonyára az eszéki, károlyvárosi vagy selmecbányai szabadkőművesek közül is sokan kiábrándultak, azonban hasonlóan a nemesi mozgalom aktív szervezőjéhez, Ócsai Balogh Péterhez, aki az 1790–1791. évi országgyűlésnek is az egyik ellenzéki hangadója volt, sőt II. Lipót őt tartotta a poroszokkal a magyar korona átvételéről tárgyaló delegáció fejének, a francia forradalom radikalizálódásának a hírére fokozatosan egyre „konzervatívabbak” és az udvarhoz lojálisabbak lettek.⁶¹ Ócsai Balogh karrierjében az 1795. év ugyan kisebb törést jelentett, elmozdították a Magyar Udvari Kancelláriáról, de Martinovics Ignác (1755–1795) róla megfogalmazott vádjait az uralkodó is koholmánynak tartotta, így továbbra is a hétszemélyes tábla bírása maradt, valamint 1802-ben Zólyom vármegye főispáni címét is elnyerhette.⁶² Vagy a reformer, gazdasági értekezést is megjelentető főnemes, Szapáry János karrierje, akit II. Lipót – fiának, Sándor Lipót nádornak szabadkőműves kötődése ellenére – tehetséges és udvarhű emberként jellemzett, az 1790-es években töretlenül tudott emelkedni, 1792-től fontos bizalmi és ceremóniális pozícióban nádori főudvarmesterként tevékenykedett.⁶³ A páholytagok jó részénél hasonló tendenciát figyelhetünk meg, sokan (köztük a szép karriert befutó katonatisztekkel) pályájuk csúcsára az 1790-es években jutottak el.⁶⁴ A szabadkőműves mozgalom általunk vizsgálat résztvevői tehát még a Habsburg kormányzat szemében sem a radikális, „felforgatóknak” ítélt eszmék képviselői voltak. A páholyok munkájának a feltárása további kutatást igényel, de úgy tűnik, hogy ezen intézmények sokkal inkább a nemesség és a honorácior réteg törvényes kereteken belül működő politikai és kulturális aktivizálódását, valamint ezen hálózat tagjainak egymással való kapcsolatteremtését segítették elő, mint forradalmi eszmék megvalósítását.⁶⁵

⁶⁰ Hajnóczy peréhez és szabadkőműves pályájához lásd: Kowalská, Eva – Kantek, Karol (2016): *Magyarországi rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története*. (Kor/ridor Könyvek 4.) Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba. 135–142. 163–232.

⁶¹ Mályusz Elemér (szerk.): (1926): *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest. 441.; Benda Kálmán: i. m. II. XII–XIV.

⁶² Mályusz Elemér: i. m. 708.

⁶³ Uo. 437.

⁶⁴ Persze katonatisztekkel kapcsolatos szabadkőműves-vádakkal találkozhatunk a korszakban: Lenkefi Ferenc (2016): Holló a hollónak... Kísérlet két császári–királyi tábornok befekettetésére. *Hadtörténelmi közlemények*, 129(1): 211–218.

⁶⁵ Az eszéki *Az éberséghez* és a selmecbányai *Az érényes emberbaráthoz* páholy 1790 után is folytatta működését, viszont a károlyvárosi *Vitézséghez* páholy az 1780-as évek második felében már nem volt aktív, helyette a városban rövid ideig még működött *Az erőhöz* nevet viselő, nagyrészt a régi tagokból alapított páholy. Abafi Lajos: i. m. 300–301.; A magyarországi szabadkőművesek 1795 utáni szerveződéséhez lásd: Miskolczy Ambrus

Függelék

A függelék három szabadkőműves páholy 1785. évi tagnévsorát tartalmazza. A forrásokat eredeti, német nyelven közlöm, így a tagnévsorok a horvát és a szlovák kutatók számára is könnyebben hozzáférhetővé válnak. A forrást betűhív átirásban, a rövidítések feloldásával adom közre, a terjedelemre való tekintettel egyedül a közismert K. K. (*Kaiserliche Königlich*e, császári-királyi) rövidítés nem került feloldásra. Az összeírásokban szereplő személyek a neveik és a foglalkozásaik alapján egyértelműen azonosíthatóak, egyedül a károlyvárosi páholynévsor nem tartalmazza minden tagjának a keresztnévét, ezért itt a téves azonosítások elkerülése érdekében az ismert tagok azonosítását elvégeztem, és a legszükségesebb adatokat lábjegyzetben jelöltem.

Verzeichnis der samentlichen Brüder und Mitglieder der St. Johannes Loge zur Wachsamkeit im Orient von Essegg des Königreichs Slavoniens am 26ten des VIten Monaths 5785 [1785]⁶⁶

Dignitaires und Beamte

Meister vom Stuhl Georg Graf Nitzky. Nro. 21.

Deputierter Meister Franz Freiherr von Burkhard. Nro. 1.

Erster Aufseher Anton von Lipthaj. Nro. 18.

Zweyter Aufseher Joseph von Kovács. Nro. 13.

Secrétaire Hieronimus von Koch. Nro. 14.

Schatz Meister Paul von Kugler. Nro. 17.

Redner Mathias von Kercselics. Nro. 11.

Ceremonie Meister Andreas von Knessevich. Nro. 12.

Nro.	Nahmen	Grade in der Loge	Karakter	Religion	Anmerkungen
1.	Burkhard Freyherr von Franz	III.	K. K. Regierungs Rath	Katholisch	
2.	Brigandi Andreas	III.	Leib Chyrurgus bey Herr Graf Piacsevich	Katholisch	
3.	Cservenjányky von Georg	III.	Fiscal bey Seine Excellenz Graf Hadik	Katholisch	Redner 5784
4.	Chojan von Adam	II.	Inspector der Herrschaft Tarda	Katholisch	
5.	Dellimanics von Carl	III.	Fiscal der Verötzer Gespannschafft	Katholisch	

(2009): A szabadkőművességtől a nyilvánosságig. Kazinczy Ferenc és eszmetársai a magyar magántársasági demokratikus kultúra hőskorában. *Századok*, 143(1): 3–36.

⁶⁶ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 50–53.

Nro.	Nahmen	Grade in der Loge	Karakter	Religion	Anmerkungen
6.	Dolovac von Franz	III.	Assessor bey der Königlichen Banal Taffel	Katholisch	Meister vom Stuhl 5776 bis 5784
7.	Gergely von Franz	II.	K. K. Ober Lieutenant von Johann Pálffy Inf.	Reformirt	
8.	Handel Ignatz	I.	Verwalter bey Herrn Grafen Piacsevics	Katholisch	
9.	Hubtmann Franz	I.	Land Ingenieur bey Herrn Baron von Brandau	Katholisch	
10.	Kászonyi von Franz	III.	Würklicher Notarius der Bacser Gespanschaft	Katholisch	
11.	Kercselics von Mathias	III.	Medicinae Doctor und Physicus der Verotzer Gespanschaft	Katholisch	
12.	Knessevics von Andreas	III.	Ober Stuhlrichter der Verotzer Gespanschaft	Katholisch	
13.	Kovács von Joseph	III.	Grund-Herr von Szárvas und Advocat	Katholisch	Secetaire 5784
14.	Koch von Hieronimus	III.	K. K. Ober Lieutenant von Johann Pálffy Inf.	Evangelisch	
15.	Koosz von Franz	III.	Dechant von Turnaschitz	Katholisch	
16.	Kruspér von Anton	III.	Fiscal der Königl. Hungarischen Hofkammer	Katholisch	
17.	Kugler von Paul	III.	General Cassa Perceptor der Verotzer Gespanschaft	Katholisch	
18.	Liptháj von Anton	III.	K. K. Hauptmann von Johann Pálffy Infanterie	Katholisch	
19.	Markovics Paul	II.	Registrant des National Archivs Graeci ritus non unitus	Graeci ritus non unitus	
20.	Mitterbacher von Daniel	I.	Domherr zu Fünffkirchen	Katholisch	
21.	Niczky Graf Georg	III.	K. K. Ober Gespan der Verótzer Gespanschaft	Katholisch	
22.	Novakevics Stephan	II.	National Secetaire der Graeci ritus non unitus	Graeci ritus non unitus	

Nro.	Nahmen	Grade in der Loge	Karakter	Religion	Anmerkungen
23.	Pettauer von Carl	III.	K. K. Hauptmann bey dem Gradiscaner Granitz Regiment	Katholisch	
24.	Rüstmeister von Wildhaussen Wilhelm	I.	K. K. Hauptmann von Johann Pálffy Infanterie	Reformirt	
25.	Schakabenda von Joseph	II.	Bischoff von Vrusatz [Versec]	Graeci ritus non unitus	
26.	Schellerer Freyherr von Franz	III.	K. K. Ritmeister bey Graeven Hußaren	Katholisch	
27.	Sztratiromirovics von Stephan	III.	Abt vom Kloster Grusedol	Graeci ritus non unitus	
28.	Vukasevics von Johannes	III.	K. K. Ober Lieutenant bey Johann Pálffy Infanterie	Katholisch	Ceremoniemeister 5784
29.	Vujanovszky Stephan	III.	Director des Graeci ritus non unitus Normal Schulen in Slavonien	Graeci ritus non unitus	
30.	Werner von Maximilian	II.	K. K. Feld Kriegs Commissarius	Katholisch	

Dienende Bruder

Nro.	Namen	Grad in der Loge	Karakter	Religion	Anmerkungen
1.	Kuitschaj Maximilian	I.	Bedienter bey dem Hochwürdigen Großmeister Graf Niczky	Katholisch	
2.	Reinhard Carl	I.	Bedienter bey dem Hochwürdigen Deputierten Meister Baron Burkhard	Katholisch	

Koch
Secretaire

Verzeichnis deren Brüder der St. Johannes Loger zur Tapferkeit in Orient an der Kulpa [5785 = 1785]⁶⁷

Namen				
Profan	Ordens	Stand	Grade	Anmerkungen
Samuel Graf Gyulay	Nestor	Feld Marschal Lieutenant und Commandierender General	III.	Meister vom Stuhl
Siegenfeld [Anton] ⁶⁸	Scipio	Ober Lieutenant der Liccaner Regiment	III.	Ceremonien Meister

⁶⁷ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. 43–48.

⁶⁸ Siegenfeld Budweisből származó katona és a bécsi *Zur wahren Eintracht* páholy látogatója volt. Irmen, Hans Josef: i. m. 371.

Namen				
Profan	Ordens	Stand	Grade	Anmerkungen
Kautzhammer [Matthias] ⁶⁹	Plinius	Feld Kriegs Commissariats Offizier	III.	Zweiter Aufseher
Bogovich	Ludovicus	Hauptmann des Liccaner Regiments	III.	Erster Aufseher
Parzetich [Joseph] ⁷⁰	Josue	Stadtrichter in Karlstadt	III.	Schatzmeister
Johann Miksich	Policarpus	Hauptmann ersten Banalisches Regiment	III.	
Franz Jellachich	Valesius	Zweiter Major ersten Bananalisches Regiment	III.	
Johann Baron Kne-sevich	Leopoldus	Erster Major erstes Banalisches Regiment	III.	Deputierter Meister in Banal Distrikt
Peharnick [Daniel] ⁷¹	Jobus	Oberst der Liccaner Regiments	III.	Deputierter Meister in Licca
Soreth [Joseph] ⁷²	Tiburtius	Ober Lieutenant des erstes Banalischen Regiments	III.	
Fritz Andreas	Leonardus	Ober Lieutenant erstes Banalisches Regiment	II.	
Bogletich	Maximus	Ober Lieutenant erstes Banalisches Regiment	II.	
Orlick [Karl Wolfgang] ⁷³	Anastasius	Ober Lieutenant erstes Banalisches Regiment	II.	
Philip von Kne-sevich	Mojses	Hauptmann des Liccaner Regiments	III.	
Carl Kissich	Andreas	Capitän Lieutenant des Liccaner Regiments	III.	
Schmidt [Ignaz] ⁷⁴	Hypolitus	Oberfiscal Rechnungs-führer	II.	
Nicolaus Miksich	Hanibal	Zweiter Major des zweiten Banalischen Regiments	II.	
Johann Nepomuk Graf Orsich	Zvonimicus	lebt auf seinen Herrschafth	I.	
Andreas von Chio-lich	Joachimus	Zweiter Major Ogulini-sches Regiment	III.	
Nicht unirt Bischof Petrovich	Benjamin	Graeci ritus non unitus Bischof	III.	

⁶⁹ Neve feltűnik Alois Blumauer (1755–1798) szabadkőműves író, publicista *Gedichte* című kötetének előfizetői között. Blumauer (1787): *Gedichte*, Wien (függelék, számozatlan oldal).

⁷⁰ Korábban a varasdi *Szabadsághoz* páholy tagja, 1810-ben Szerém vármegyei alispán. Abafi Lajos: i. m. 97.

⁷¹ Báró Daniel von Peharnik vagy Peharnik Dániel (1745–1794), karrierje csúcsán 1789-ben vezérőrnagy (Schmidt-Brentano, 2006. 74.), az 1770-es évek végén pedig az aussigi *Legyőzhetetlen* páholy tagja. Abafi Lajos: i. m. 100

⁷² *Wiener Taschenbuch*, (1809): 154.

⁷³ Gróf Orlik Károly (1735–1786), karrierje csúcsán 1786-ban vezérőrnagy (Schmidt-Brentano: i. m. 71.), korábban a glinai *Hadibátorsághoz* páholytagja. Abafi Lajos: i. m. 98.

⁷⁴ Korábban az aussigi *Legyőzhetetlen* páholy tagja. Uo. 100.

Namen				
Profan	Ordens	Stand	Grade	Anmerkungen
Gomorai	Amandus	Ober Lieutenant 1te Banalisches Regiment	I.	
Szenyei [Joseph] ⁷⁵		Secrétaire bey Gubernio zu Fiume	I.	
Graf Czapari [Johann] ⁷⁶	Geysa	Rath der Fiumarer Gubernio	III.	
O'Byrne ⁷⁷	Brixius	Ober Lieutenant Liccaner Regiment	I.	
Fritz	Joax	Capitän Lieutenant Liccaner Regiment	III.	
Antonius Baron Knesevich	Antiochus	Erster Major Liccaner Regiment	II.	
Kulnek [Andreas] ⁷⁸	Memnon	Oberst des Ottochaner Regiments	III.	
Graf Piachevich [Anton] ⁷⁹	Caligula	Oberst Lieutenant des Gradiscaner Regiments	III.	
Heüsner	Lelius	Ober Lieutenant des Liccaner Regiments	III.	
Baron Wallisch [Christoph Andreas] ⁸⁰	Galba	General Major in Petrinig	III.	
Jellachich [Johann] ⁸¹	Tamerlanus	Oberst des zweiten Banalischen Regiments	III.	
Ignatz Graf Gyulay	Demetrius	Capitän Lieutenant bey Samuel Gyulay	II.	
Graf Nadasd [Thomas] ⁸²	Bonfinius	Hauptmann zweit Banalisches Regiment	II.	
Morberth [Johann] ⁸³	Enoch	Ober Lieutenant bey Banalischen Hussaren	II.	
Baron Berniakovich [Alois] ⁸⁴	Esdras	Ober Lieutenant erstes Banalisches Regiment	II.	

⁷⁵ A bécsi *Zur gekrönten Hoffnung* páholy tagja. Uo. 122.

⁷⁶ Gróf Szapáry János (1757–1815) 1788-tól Fiume kormányzója, 1790-től Szerém vármegye főispánja. Benda Kálmán: i. m. I. 42.

⁷⁷ O'Byrn keresztnéve egyelőre nem ismert, az 1770-es évek végén a likai és az aussigi páholyak is a tagja volt. Abafi Lajos: i. m. 99–101.

⁷⁸ Kulnek András (1732–1790), karrierje csúcán 1789-ben elérte a vezérőrnagyi rendfokozatot. Schmidt-Brentano: i. m. 53.

⁷⁹ Gróf Pejácsevich Antal (1749/50–1802) 1801-ben altábornagyi rendfokozatot kapott (Schmidt-Brentano, 2006. 74.), korábban a varasdi *Három sárkányhoz* páholyak volt a tagja. Abafi Lajos: i. m. 130.

⁸⁰ Gróf Christoph Andreas von Wallisch (1732–1793) karrierje csúcán, 1789-ben altábornagyi. Schmidt-Brentano: i. m. 108.

⁸¹ Valószínűleg Jellachich Jánosról (?–1813) van szó, aki 1801-ben lett altábornagyi. Schmidt-Brentano: i. m. 46.

⁸² Gróf Nádasdy Tamás (1749–1800) 1790-ben sikerült elérnie az altábornagyi rendfokozatot. Schmidt-Brentano: i. m. 67.

⁸³ Johann von Morberth (1756–1801) 1801-től főhadnagy és a Mária Terézia Rend lovagkeresztése. Hirtenfeld, Jaromir: i. m. 613–615.

⁸⁴ Bárány Alois von Berniakovich 1818-ben mint vezérőrnagyi hunyt el (Antonio Schmidt-Brentano gyűjtésében nem szerepel). *Militär-Schematismus des österreichischen*

Namen				
Profan	Ordens	Stand	Grade	Anmerkungen
Bartholomy	Emilius	Weld Priester	III.	
Johann Kissich	Salustius	Concipient beim Hofkriegs- rat	II.	
Thrauenthall	Epaminon- das	Ober Lieutenant Auditor Fluiner Regiment	III.	Redner
Slicoha		Feldkriegs Registrant Karl- stadt	III.	Secretarius
Spahn	Zisides	Ober Lieutenant Liccaner Regiment	II.	
Luca Messich		Leib Hussar bey Nestor	I.	dienender Bruder

**Verzeichniß der Brüder und Mitglieder der gesetzmässig verbes-
serten und vollkommenen St. Johannes Loge zu den Tugendhaften
Menschenfreunden in Orient vom Schemnitz im Jahr 5785 [1785]⁸⁵**

Dignitars und Beamte

Meister von Stuhl, Balthasar Thonheuser. No. 30.

Deputirter Meister, Gottlieb Edler von Geramb. No.8.

Erster Aufseher, Johann Göllner der Jüngere. No.9.

Zweyter Aufseher, Michael Vogler. No.31.

Sekretair, Samuel Sulowini. No.23.

Redner, Georg Hoffinger. No.14.

Schatzmeister, Elias Thill. No.29.

Ceremoniemeister, Samuel Klieber. No.15.

No.	Namen	Grade in der Loge	Karakter	Anmerkungen
1.	Beckh, Andreas	3.	Schullehrer	Dreimal Ceremonienmeister und, einmal zweiter Aufseher.
2.	Bodkornitzky, Adam	1.	Rector in Käßmarck	
3.	Bulyovsky, Gabri- el von	2.	Comissar in Altsoh- ler Comitatz	
4.	Chiris, Joseph	2.	Officier S. K. K. M zu Brüssel	
5.	Cornides, Daniel von	3.	Advocat	
6.	Faltenhayn, Graf Eugen	3.		
7.	Frendel von Frei- ßen, Cornelius	3.	Senator in Schem- nitz	Einmal zweiter Aufseher.
8.	Geramb, Gottlieb Edler von	3.	General Perceptor in Soliener Comitatz	Dreimal deputirter Meister.

Kaiserthums, 1819. 459.

⁸⁵ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten Kt. 72. Konv. 6. fol. 10–13.

No.	Namen	Grade in der Loge	Karakter	Anmerkungen
9.	Göllner, Joseph der Jüngerer	3.	Bergwerks Inspector	Sechsmal erster und einmal zweiter Aufseher und einmal Secretair.
10.	Gußmany, Johann	2.	Evangelischer Pre- diger in Prieß	
11.	Hamalliar, Mar- tinus	3.	Evangelischer Pre- diger allhier	Einmal Redner.
12.	Hellenbach Baron Alexander	3.		
13.	Hodoßy, Alex- ander	3.	Assessor in Hon- tenser Comitāt	
14.	Hoffinger, Georg	3.	Erster K. K. Berg- und Cameral Me- dicus	Mitglieder der Loger zur wahren Eintracht in Wien und hier zum zweitenmal Redner.
15.	Klieber, Samuel	3.	Waldburger	Fünfmal Secretaire, zweimal zweiter Aufseher und zweimal Ceremoniemeister.
16.	Merck, Franz	2.	Salzamtsofficier in Ausser	
17.	Mitrovsky, Baron Carl	3.		
18.	Palumbini, Jo- hann	3.	Waldburger in Kremnitz	
19.	Radivansky, Jo- hann von	3.	Vicegespan in So- liener Comitāt	Einmal deuptierter Meister.
20.	Schulz, Joseph	2.	Oberleutenant bey Wallis Infanterie	
21.	Sembery, Andreas von	3.	Assessor mehrerer Comitaten	
22.	Singenthaler, Paul	3.	Stadt-Fiscal	
23.	Sulowiny, Samuel	3.	Wundarzt	Zum sechstmal Secretaire, zwei- mal erster, einmal zweiter Aufse- her und einmal Schatzmeister.
24.	Sztruhary, Adam	3.	Evangelischer Pre- diger in Altshol	
25.	Trentschensky, Franz	3.	Evangelischer Pre- diger in St. Georgen	Einmal Redner.
26.	Trentschensky, Paul	3.	Waldburger	Einmal zweiter Aufseher.
27.	Trentschensky, Daniel	2.	Eisenhändler	
28.	Teschlak, Paul	1.	Evangelischer Pre- diger allhier	
29.	Thill, Elias	3.	Waldburger und Probierer	Viermal Schatzmeister und zwei- mal erster Aufseher.
30.	Thonheuser, Bal- thasar	3.	Waldburger und Bergverwalter	Meister vom Stuhl zum elftemal.
31.	Vogler, Michael	3.	Pochwerks Inspec- tor	Fünfmal zweiter und einmal erster Aufseher und zweimal Schatzmeister.
32.	Wörösch, Eme- rich von	3.	Rathsmann in Karpfen	

No.	Namen	Grade in der Loge	Karakter	Anmerkungen
33.	Wrby Graf Johann von	3.		
34.	Zmeskal, Gabriel von	3.	Rathsmann in Neusohl	

Abgegangene Brüder

A. Zu einer zu Balassa Gyarmath in der Neograder Gespannschaft von ihnen ächt gestifteten und zu den Tugendhaften Menschenfreunden genannten Loge.

No.	Namen	Grade in der Loge	Karakter	Anmerkungen
35.	Balogh, Peter von	3.	Assessor in Neograder Gespannschaft	
36.	Michaletschka, Johann	3.	Prediger in Karpfen	
37.	Pongratz, Balthasar von	3.	Advocat und Assessor	
38.	Schupsky, Stephan von	3.	Praefect bey dem Graf Zichy	
39.	Sonntag, Michael von	3.	Fiscal bey dem Fürst Esterhazy	
40.	Tihany, Thomas von	3.	Assessor mehrerer Gespannschaften	

B. Zu der gesetzmässigen und vollkommenen St. Johannes Loge zur Sicherheit in Presburg.

41.	Strauss, Gottfried	3.	Gelehrter	
-----	--------------------	----	-----------	--

C. Zu einer mit von Regensburg erhaltenen Constitutionen in Neusohl neuerrichteten Loge zur gekrönten Hoffnung, ohne bey dieser Loge gehörig gedeckt zu haben.

42.	Benitzky, Thomas von	3.	Assessor in Soliener Comitatz	
43.	Buchta Johann	1.	K. K. Commissar Officier in Neusohl	
44.	Fleischhaker, Johann	1.	K. K. Regiments Chirurg bey Riskur. [?]	
45.	Justh, Georg von	3.	General Perceptor in Thurozer Comitatz	
46.	Justh, Alexander von	2.	Notar der Thurozer Gespannschaft	
47.	Kleinitz, Johann	2.	Professor in Neusohl	
48.	Lissoviny, Samuel von	3.	Physicus in Thurozer Comitatz	
49.	Pflug, Johann	3.	K. K. Salzeinnehmer in Neusohl	
50.	Radvansky, Ludwig von	3.	ausgetretener K. K. Obristwachtmeister	
51.	Rheinisch, Georg	3.	K. K. Artillerie Oberleutenant	

52.	Rotter, Johann Freyherr von	3.	Pensionierter K. K. Obristwachtmeister	
53.	Zorkoczy, Smauel von	1.	Herrschaftlicher Fiscal	

Die Loge haben gedeckt.

No.	Namen	Grade in der Loge	Karakter	Anmerkungen
54.	Fischer, Joseph Andreas	3.	Waldburger	
55.	Göllner, Joseph der älter	3.	Gewerkschaft. Bergverwalter	

Gestorben sind

56.	Bobusch, Paul	3.	Metallfabrikant	
57.	Bobusch, Daniel von	3.	Notar in Soliener Comitatus	
58.	Csernansky, Johann	3.	Evangelischer Superintendent	
59.	Fidler, Michael	3.	Waldburg und Handelsmann	
60.	Goezy, Georg von	3.	Vicespan in Honter Comitatus	
61.	Lezius, Ferdinand	3.	Apotheker	
62.	Trentschensky, Paul	3.	Waldburger	

Die dienenden Brüder

63.	Hoffmann, Johann	3.	Privatlehrer	
64.	Halbedel, Joseph	1.	Jäger bey dem Grafen Falkenheyn	

Samuel Sulowiny
Secretarius